

Varför behöver vissa länder

| av Nils-Eric Sandberg

Många länder som aldrig fått bistånd har blomstrat medan några av de största bidragstagarna hamnat i krig och förvärrad svält. Kanske finns felet i länderna själva och inte i bristen på bistånd?

BISTÅNDET TILL SÄRSKILT afrikanska länder borde rationaliseras, föreslog en skribent i Wall Street Journal, för några år sedan. Vi vet ju att mycket av pengarna småningom hamnar på konton i schweiziska banker. Att då först skicka dem till Afrika är en kostsam administrativ omväg. Enklare vore att industriländerna sätter in pengarna direkt på diktatorernas nummerkonton.

Möjligen skulle denna för-
enkling dämpa entusiasmen för
u-landsbistånd något, i indus-
triländerna. Men man kan inte
veta säkert.

Ty biståndet hör till de heliga
ämnena i svensk debatt, de som
ytterst sällan diskuterats kritiskt.
Jag minns hur de av mina forna
kolleger på DN, som
hade biståndet som eget ämne,
bestämt vägrade läsa och kom-
mentera böcker med kritiska
perspektiv, exempelvis Peter Bauers "Biståndsmynen" (Timbro 1984). Jag satte boken i handen på dem – förgäves.

På FN-konferensen i Monterrey i Mexico i mars lovade EU och USA att öka sin hjälp till den fattiga världen med ytterligare 25 miljarder dollar till 2005. Det räcker inte på långt när, enligt Världsbankens kalkyl över hur fattigdomen i världen ska halveras till 2015 – vilket är FN:s mål.

Det nya, och intressanta, är att USA satte villkor för sitt ökade bistånd: de länder som får hjälp ska åtminstone garantera mänskliga rättigheter, och helst inrikta sina ekonomier på tillväxt.

Det svenska biståndet kommer, kanske, att omprövas.

Hittills har svenska staten skänkt skattemedel till ett 40-tal länder, utan minsta tanke på mänskliga rättigheter. Mycket stöd har gått till regimer som vägrat de egna medborgarna mänskliga rättigheter. Kuba – en av Olof Palmes och Pierre Schoris favoritdiktaturer – har fått

mycket stöd. Det sjönk på slutet av 1990-talet från 26 till 8 miljoner kronor per år, men steg till 16 miljoner år 1999.

Kuba är det land som skickat den största andelen av sina författare i fängelse. Det svenska biståndet har kanske direkt eller indirekt gått till fängelsebyggen.

Antag att biståndet vore frivilligt. Svensk-kubanska vänskapsföreningen hade då fått gå runt och samla in pengar till fängelser för regimkritiska författare. Det vore intressant att se den svenska kulturvärnsterns argument för denna stödaktion.

"Trots massiva injektioner av pengar från väst har länder som tidigare levde i fred och relativt välstånd hamnat i ett kaos av inbördeskrig, av prisregleringar, och fattigdom."

INGET MOTTAGARLAND
VÄRDIGT

Men nu, 4 mars, har den svenska Globkom-utredningen föreslagit att vi ska halvera antalet mottagarländer och sätta som villkor för bistånd att motta-

garländerna dels försöker mildra fattigdomen, dels på något sätt accepterar mänskliga rättigheter. Utredningens ordförande Maj-Lis Lööv säger att "vi kan inte hitta 20 länder nu (som motsvarar kriterierna). Kanske kan vi börja med ett sådant här samarbete med fem länder på några års sikt." (DN 5/3.)

En expert i utredningen säger: "Av de länder vi samarbetar med idag finns det nog inget som lever upp till kriterierna." (DN 4/3.)

Den logiska frågan borde då bli: Varför ska vi fortsätta att ge bistånd, när inget av de länder som får svenska skattebetalares pengar uppfyller de mest elementära villkor för ett beteende som gör bistånd försvarbart?

HJÄLPER BISTÅNDET?

Vi behöver nu, äntligen, en rationell diskussion om kriterierna för svenskt bistånd.

der bistånd av andra?

Lång tid, i bortåt 40 år, har diskussionen mest handlat om hur vi ska nå ett visst mål för biståndet, det vill säga 1 procent av BNP, senare BNI. (BNI, det vill säga bruttonationalinkomsten, är lika med bruttonationalprodukten korrigerad för nettot av transaktioner på utlandet.) Men biståndsdebatten har förtvivlat lite handlat om biståndets resultat. Huruvida vi ger 0.5 eller 2 procent av BNI är ointressant; den relevanta frågan är i vilken mån vårt bistånd förbättrar levnadsstandard och tillväxtkraft i de fattiga länderna.

Resultaten är inte uppmuntrande. De flesta av dagens mottagarländer var relativt välmående som kolonier, före självständigheten. Så blev de självständiga, i början av sextioalet. England och Frankrike gav sig iväg. Och de nya staterna fick ett enormt stöd, särskilt från Sverige. Allt skulle bli så bra.

Men de senaste 40 åren har nästan allt blivit sämre, nästan överallt. Länder som tidigare var nettoexportörer av spannmål har blivit beroende av bistånd utifrån.

Det svenska biståndet koncentrerades till de regimer som annonserade en socialistisk politik. Tanzania blev därmed mest gynnad nation. Nyerere satsade på planekonomi: han tvingade bönderna att flytta till storbyar, ungefär som Sovjets kolchoser; han införde prisregleringar på livsmedel. De som bodde i städerna blev glada, inledningsvis, eftersom priserna på livsmedel sjönk. Men när bönderna fann att de inte kunde tjäna något på att producera livsmedel för försäljning nöjde de sig med att producera för självhushåll.

Vid ett besök i landet 1971 hyllade Olof Palme Tanzania som ett föredöme för socialistisk utvecklingspolitik (Rydenfelt: Bönder, mat, socialism, Liber 1983).

Och hur har det gått?

SOCIALISM OCH INBÖRDESKRIG

Trots massiva insatser av bistånd, bilateralt och multilateralt, har Afrika misslyckats. Pengarna har forsat in, men de flesta länderna har blivit fattigare – inte bara relativt, utan också i absoluta tal.

Mats Lundahl, professor i utvecklingsekonomi vid Handelshögskolan, har gjort en översikt av biståndets resultat (Ekonomisk debatt 2001/2). Han går igenom resultatet för SIDA:s favoritländer i Afrika – Etiopien, Guinea-Bissau, Eritrea, Tanzania, Mocambique, Uganda, Kenya, Zambia, Angola, Zimbabwe, Kap Verde, Namibia, Sydafrika.

Och resultatet är ledsamt. Några av länderna har startat inbördeskrig och omsorgsfullt förstört den egna infrastrukturen. Andra har satsat på en socialistisk ekonomi, förstatligat företaget, drivit dem med subventioner, och infört priskontroller. Flera har kombinerat dessa ansatser. Följden har blivit att tillväxtmekanismerna skadats.

Så: trots massiva injektioner av pengar från väst har länder som tidigare levde i fred och relativt välstånd har hamnat i ett kaos av inbördeskrig, av prisregleringar, och fattigdom. Industrieländerna och Världsbanken pumpar in pengar. Men de ger inte nämnvärt resultat.

Afrika tycks vara ett specialfall, ett problem utan lösning. Ytterst få av länderna har lyckats mobilisera egna resurser och bygga institutioner för ekonomi-

misk tillväxt. De har ingen teknisk och intellektuell struktur som kan absorbera bistånd i produktiva investeringar.

Varför? Det går inte ens att ställa frågan utan att bli anklagad för att vara rasist.

Nu är jag inte rasist. Men jag är intresserad av verkligheten, och särskilt av mekanismerna bakom tabueringarna i debatten.

En delförklaring: De afrikanska länderna är till stor del koloniala skapelser. Kolonialmakterna drog nationsgränserna, ibland med linjal (se på en karta över Centralafrika!). Men den afrikanska grundstrukturen byggde inte på nationer utan på stammar. De artificiella nationsbildningarna har i en "nation" byggt in många stammar, många språk, och inbördes motsättningar.

INGA INVESTERINGAR

Instabiliteten i de afrikanska länderna är inget hinder för utländskt bistånd – tvärtom. Men den stoppar inves-

**"Mätt efter naturtillgångar
hör flera av de afrikanska
länderna till de rikaste i
världen. Och där bor många
av världens fattigaste
människor."**

teringar. Företag som ska investera stora pengar, i hopp om framtida avkastning, måste ha någon liten garanti för att dotterbolagen överlever – alltså någon stabilitet i mottagarlandet. Och det är just detta de afrikanska länderna inte kan erbjuda, med sina ständiga inbördeskrig. 1994 gick mindre än 1 procent av privata direktinvesteringar i Tredje världen till Afrika.

VEM SKA KRITISERAS FÖR DETTA?

Mätt efter naturtillgångar hör flera av de afrikanska länderna till de rikaste i världen. Och där bor många av världens fattigaste människor.

I den internationella debatten, och lite, lite, i den svenska, fanns kritisk granskning av biståndet. Bo Karlström – ekonom på IMF, en tid chefekonom på SIDA – kritiserade biståndet för att pengarna inte gav någon rimlig nytta. Samma kritik kom från lord Peter Bauer. Han hade studerat utvecklingsländernas ekonomi i trettio år, och undervisat på London School of Economics. Ett antal av hans artiklar publicerades av Timbro 1984.

Bistånd är inte en nödvändig förutsättning för utveckling. I annat fall vore ekonomisk utveckling otänkbar. Västeuropa har inte fått något bistånd; men Västeuropa ska förse större delen av resten av världen med bistånd för att den delen av världen ska "utvecklas".

Sydostasien har fått obetydligt bistånd, men utvecklats ekonomiskt. Afrika har fått enorma mängder bistånd, men inte utvecklats, utan ekonomiskt retarderat. Slutsatsen blir att bistånd är varken en nödvändig eller tillräcklig förutsättning för utveckling.

Den radikala slutsatsen – som i svensk debatt leder till anklagelser för rasism – lyder: Om vissa länder utvecklas sämre än andra kan det vara deras eget fel.

ÄGANDERÄTT

Ekonomhistorikerna Douglass North, Nathan Rosenberg, L E Birdzell med flera har analyserat mekanismerna bakom Västeuropas ekonomiska framgång. Och de har funnit att en huvudförklaring ligger i att Västeuropa utvecklade stabila institutioner som skyddade äganderätten. Först med detta skydd vågade människor satsa pengar i långsiktiga investeringar.

David Landes ger i sin "The Wealth and Poverty of Nations" i huvudsak samma förklaring. Västeuropa byggde de institutioner som gav grundförutsättningen för tillväxt. En del andra länder, särskilt de i Afrika, har inte förmått göra sammalunda.

Så vad kan Väst göra? Ska vi skyffla in mer pengar?

Enligt den svenska Globkom-utredningen ska vi sanera lite i biståndsgivandet, och reducera antalet mottagarländer till cirka 20. Men utredningen föreslår att vi ska lägga pengarna direkt i mottagarländernas budgetar. Därmed ökar risken att mycket av pengarna hamnar i Schweiz.

Fortsatt bistånd till länder som är diktaturer eller ligger i krig leder till att diktaturerna förstärks, och att mer resurser kan användas för krigföring – en föga produktiv verksamhet.

FRIHANDEL OCH LÄKEMEDEL

Det mest rationella industriländerna kan göra, tycks vara att omorientera stödet.

Afrika härjas av några sjukdomar som sätter ned arbetsförmågan och/eller leder till extrem mortalitet i yngre arbetsföra åldrar. Alltså malaria, bilharzia, och aids. Med tanke på sina stora kostnader för krig kan få av de afrikanska länderna köpa medicin och medicinsk forskning. Lösningen, enligt debatten, har hittills legat i att regeringar och organisationer ska tvinga läkemedelsbolag att ge eget bistånd. I längden blir det

ekonomiskt omöjligt.

Industriländerna borde istället använda en del av biståndspengarna till att beställa forskning på vacciner mot malaria och bilharzia, och köpa bromsmediciner mot aids. Ett sådant program kan ge Afrika den medicinska hjälp kontinenten bäst behöver, utan att slå sönder läkemedelsindustrins ekonomi.

En annan del av biståndspengarna kan industrivärlden använda till omställningsförsäkringar för den egna arbetskraften. Ett av de hinder för utveckling i bl. a Afrika som industrivärlden enkelt kan avveckla är de egna tullarna på främst livsmedel och teko-varor, och de subventioner av livsmedellexport som ibland slår sönder marknaderna i afrikanska länder. Om USA och EU helt slopar de här handelshindren får vissa av deras egna branscher kanske övermäktig konkurrens av import. En del av biståndspengarna kan då finansiera buffertar, i form av försäkringar, investeringsprogram etc, för att absorbera de inhemska effekterna av en frihandelsansats.

Grundfrågan, som nästan aldrig ställs i debatten, är varför vissa länder behöver bistånd från andra. Det är kanske den vi bör diskutera. Om det går.

Nils-Eric Sandberg (n_e_sandberg@hotmail.com) är författare och frilansskribent.

"Grundfrågan, som nästan aldrig ställs i debatten, är varför vissa länder behöver bistånd från andra."